Tartu Riiklik Ülikool
soome-ugri keelte kateeder

Infinitiivid ja partitsiibid karjala keeles

Diplomitöö

Jüri Vilosius

Juhendaja: dots. E. Väärі

Tartu 1968

Sissejuhatus.

Käesolevas töös püütakse anda ülevaade infinitiivi osast karjala keele süntaksis, selle kõrval puudutatakse ka partitsiipe karjala keeles. Läänemeresoome infinitiive on morfoloogilisest küljest üsnagi põhjalikult vaadeldud. Nimetagem H. Rätsepa mahukat väitekirja „Infiniitsed verbivormid soome-ugri keeltes". Üldine ühendav käsitlus infinitiivide süntaktilise osa kohta aga puudub. On olemas küll infinitiivide süntaktiline käsitlus üksikute keelte kaupa, näiteks E. Pälli väitekiri „О роли инфинитива в грамматическом строе эстонского языка", milles vaadeldakse infinitiivi osa eesti keele süntaksis ja S. Kerti väitekiri „м-овые инфинитивные формы в финском литературном языке", milles selgitatakse infinitiivi süntaktilisi funktsioone

soome keeles.

Materjali allikatena kasutatakse käesolevas töös S. N. Makarovi tekstidekogu „Образцы карельской реги", E. Leskise poolt väljaantud „Karjalan kielen näytteitä" I–III ja J. Kujala koostatud kogumikku „Karjalan kielen opas." Kasutatud on ka töö autori poolt ekspeditsioonidel kogutud materjali. Ekspeditsioonid korraldas Tartu Riikliku Ülikooli soome-ugri keelte kateeder 1966. a. ja 1967. a. suvel Kalinini oblasti Rževi rajooni Djorža karjalaste juurde. Töö kirjutamise käigus töötati läbi saadud 300 lausenäidet ja tekstid. Materjal on kogutud Nauvoi ja Lemnovskoi keilast. Esimeses keilas did keelejuhtideks Katt Pribõlova, Dunja Granskaja, Maria Stogova, Aksinja Pavlovna ja Fjokla Mihhailovna.

Materjali kasutamisel erinevate autorite transkriptsiooni ei ole muudetud.

I peatükk.

Infinitiivide süntaktilised seosed karjala keeles.

Infinitiivide ja üldse infiniitsete vormide päritolu ja positsioon on esile kutsunud palju lahkarvamusi. Kord on neid s.o. infinitiive peetud verbideks, kord noomeneiks. Infiniitseid vorme on soovitatud pidada koguni iseseisvaks sõnaliigiks nimetusega „verbidi". Sellesse liiki kuuluksid soome keele 5 infinitiivi ja partitsiibid.[1] Üks on selge: infiniitsed verbivormid aselsevad noomeni piirimail, mistõttu neil on ühiseid jooni tavaliste deverbaalidega. Siit tuleneb ühtlasi infiniitsete vormide kahesugune iseloom: vana tava järgi on nad noomenid, milledel on teatud määral ka verbaalseid omadusi. Sõnaliikide arenguteed uurali keelkonnas on täpsemalt uurinud Paavo Ravila. Ta oletab, et aluskeeles jagunesid sõnad kahte rühma, millest ühe moodustasid noomenverbid. Noomenverbide algne tähenduslik ühtsus ja süntaktiline ka-

[1] vt. Istvan Papp, Infiniittimuotojen asema kieliopissa. – Verba docent, Helsinki 1959, lk. 263.

sutamine on pidevalt diferentseerunud ja seetõttu on kujunenud noomenid ja verbid. Diferentseerumisprotsessi on põhjustanud semantilised, morfoloogilised ja süntaktilised tegurid. Keele arenemine tõendab, et lähtekohaks on olnud eriline süntaktiline sõnatüüp, nn. noomenverb, kontrasti ja diferentseerumise tulemusena on sündinud noomen ja verb. Need kaks sõnatüüki on teineteist mõjutanud ja seetõttu on tekkinud infiniitsed vormid. Ometi võib esile tuua kindlad jooned, tunnused, mille põhjal infiniitsed verbivormid võib eraldada fininiitsetest.

Need on:

1) infiniitsed verbivormid esinevad verbi laiendite põhisõnana;
2) infiniitseid verbivorme ei saa konjugeerida;
3) infiniitsete verbivormide juurde võivad kuuluda nii noomenile omased morfoloogilised kategooriad kui ka verbile omased morfoloogilised kategooriad (näit. aja- või tegumoekategooria);
4) infiniitsetele verbivormidele on omane kindel tähendus.

Infiniitsete verbivormide hulka kuuluvad infinitiivid moodustavad soome-ugri keeltes erilise morfoloogilise kategooria. Infinitiivide tunnu-

sens on teatud liitsufiksid. Lähtudes sufiksis leiduvast infiniitse vahivormi tunnusest saab soome-ugri infinitiive liigitada[2]:

1) m-line infinitiiv (läänemeresoome ja mordva keeltes);

2) t-line infinitiiv (läänemeresoome, lapi ja handi keeltes);

3) š-infinitiiv (mari keeles)

4) n-infinitiiv (permi, mansi ja ungari keeltes).

Siit on lihtne märgata, et just läänemeresoome keeled moodustavad grupi, milles esineb palju infinitiivi vorme. Läänemeresoome ja osaliselt ka mordva keeltes esineb kaks infinitiivi: t-line infinitiiv osutab objekti, m-line infinitiiv esineb otstarbe- või suunamäärusena. Rekonstrueerituna näivad kahe läänemeresoome infinitiivi tunnused olja vastavalt *-sa, -*ta ja *-maksen. Aegade jooksul on nende infinitiivide funktsionaalsed toimumud diferentseerunine.

Eesti keeles esineb kaks infinitiivi: ma-tegevusnimi (õppima, laulma) ja da-tegevusnimi (õppida, lauldа). Soome keeles tavatsetakse nelja infinitiivi: I infinitiiv (lukea, kertoaseni); II infinitiiv (lukiessa, lukien); III infinitiiv (lukemaan, odottamassa); IV infinitiiv (lukeminen, meneminen). Vadja keeles on vastavusel kaks

[2] H. Rätsep, Läänemeresoome t-lise infinitiivi päritolust seotud olevaid probleeme. — ESA I 1955, lk. 152.

infinitiivi: I infinitiiv (tšö·vvä, tširjottä) ja II infinitiiv (pütämä, tšü·lvämä). Vepsa keeles esineb samuti I infinitiiv (v'edada, muštatada) ja II infinitiiv (etsmaha, ahavōtśmha). Seega esineb bäänemeresoome keeltes põhiliselt I infinitiiv ehk t-line infinitiiv ja II infinitiiv ehk m-line infinitiiv.

Karjala keeles esineval t-lisel infinitiivil on järgmised tunnused: -a, -ä; -ta, -tä;; -o, -e < -*δa, -ta (infinitiivi verbivormi tunnus) + k (latiivi lõpp). Rida lõppe on tekkinud assimileerumise tulemusena. Nii on rõhulise ja kaasrõhulise silbi n-i, l-i, r-i järel δ assimileerunud eelneva konsonandiga, näiteks: mennä, lenšahella. s-tüveliste puhul on st > śś või šš, näiteks paiśśa, peášššä. Rõhutut silpi lõpetav vokaal on põhjustanud δ-spirandi kadumise, näiteks: oppie, iskie, kantoa. t-line infinitiiv kujutab endast vana latiivivormi, kusjuures latiivne -k on sõna lõpult hääliku-seaderslikult kadunud, näiteks andoa < *antaδak, nugie < *lukeδak. Arenemiskäigus on t-line infinitiiv irdunud latiivist ja omandanud uued tähendusfunktsioonid. Kahe infinitiivi tekkele bäänemeresoome keeltes andis tõuke seik, et t-lise infinitiivi tunnus sat-

tus kokku osaobjekti osutava partitiivi lõpuga. Selle kokkusattumise tõttu oli t-lisel infinitiivil eelis infiniitse objekti otsustamiseks lauses, kuna m-lisel infinitiivil oli selleks vähem eeldusi. Funktsioonid spetsialiseerusid. t-line infinitiiv kujunes välja läänemeresoome varasemas aluskeeles[3]. t-line infinitiiv on läänemeresoome keeltes sageli verbaalse nominatiivi või partitiivi tähenduse kandjaks, kuid seejuures ei muutu ta substantiiviks, tema juurde kuuluvad üksnes tegusõna laiendid. Läänemeresoome infinitiive on raske tunnistada puhasteks verbaalnoomeniteks. Eelnev on kehtiv ka karjala keele infinitiivide kohta, näit. l'eib pitäw tuw magzinast (Nou, F.M.) 'leib tuleb tuua poest'; vain kuin hienuo vuatetta ommella, n'in lagge pid'äw kezrätä ül'en hieno (OKP, lk. 137) 'kui peent riiet õmmelda, siis tuleb väga peen lõng kedrata'; on kehno, pidäv luadie uus pertti (KKN II, lk. 134) 'on vilets, tuleb teha uus tare'; müö anottim muad kaewuw (Nou, F.M.) 'me hakkasime maad kaevama'; i käsköü küzüö kolmie sadoa rubl'oa (KKN III, lk. 19) 'ja käskis küsida kolmsada rubla'; alko meri lenšahella (KKO, lk. 9) 'hakkas meri õõtsuma'; oygo t'eil'l'ä šemmoi'ne mieš kumbaine voiz mivuy

[3] H. Rätsep, Läänemeresoome keelte t-lise infinitiivi päritoluga seoseis olevaid probleeme. — ESA I 1955, lk. 157.

kera paiśśa, midä mie dumaitsen (KKO, lk. 16) 'kas teil on selline mees, kes võiks minuga rääkida, mida ma mõtlen'; min t'erämbi voizit käüvä, sen parempi (KKO, lk. 23) 'mida kiiremini võiksid käiä, seda parem'; pidäv oppie mennä (KKO, lk. 43) 'tuleb õppima minna'.

Infinitüve nimetatakse tegusõna käändelisteks vormideks. Karjala keeles esineb t-lisel infinitüvil kaks käänet: inessiiv ja instruktiiv:

inessiivi lõppudeks on -śśa, -śśä, -śśa, -śśä.

Näiteid:

a nütten miuna jalgazin vikko mänöv männeśśä, a vikombi mänov tulleśśa (KKN I, lk. 41) 'aga müüd mul läheb kaua jalgsi minnes, aga kauem tulles'; hiän vihrom proidieśśa heiśt'ä śiiricči oigiella kiäl'l'ä fatti hebozen (OKP, lk. 163) 'hooga neist läbi minnes haaras ta parema käega hobuse'; traktora burtia liad'iessa talliaw moničči (OKP, lk. 19) 'süvendit täites pressib traktor palju kordi'.

instruktiivi lõpuks on -en.

Näiteid:

vanhembi, śiniṅeṅä, tulow veśśel'ä, karraten, vihel'del'öw, račkahtelow (OKP, lk. 152) 'vanem, tuleb sininina lõbus, kareldes, vilistab, rapu-

tab'; i läksi rammaten kil'äh (OKP, lk. 34) 'ja läks longates killa'; taudi huhuten tulov, viheld'ean lähtöv (KKN I, lk. 82)'

Instruktiivi esineb karjala keeles isikuti, aktiivse vormina on ta oma tähtsuse kaotanud. Soome keeles on instruktiiv hoopis elavamalt kasutusel, näit. tyttö tuli itkien kotiin (SKÕ, lk. 216) 'tüdruk tuli nuttes koju'; puhuen asiat selvenevät (SKÕ, lk. 216) 'kõneldes asjad selguvad'.

Näited karjala keelest kinnitavad, et infinitiivid moodustavad kõige rohkem ühendeid verbidega. t-line infinitiiv on enamasti ühenduses verbidega, mis väljendavad subjekti tegevuse võimalikkust või võimatust, subjekti tegevuse mitmesuguseid niansse. E. Päll väidab, et eesti keeles võib infinitiividega ühendeid moodustavaid tegusõnu jagada kahte suurde gruppi. Esimese grupi moodustavad tegusõnad, mis annavad kogu infinitiivsele konstruktsioonile võimalikkuse, vajalikkuse, soovitatavuse varjundi. Just sellesse gruppi kuuluvad tegusõnad ühinevad t-lise infinitiiviga.[4] Niisuguse varjundiga verbid moodustavad t-lise infinitiiviga ühendeid ka karjala keeles, näit. a tied'äjäl'l'ä-jiakonna h'imottau t'ijuštia,

4 Э. Пялль, О роли инфинитива в грамматическом строе эстонского языка, Автореферат, Москва 1954, ск. 11.

miśś on kul'ůh h'äneh varoin (KKN I, lk. 22) 'aga teadja-jaakko tahab teada, kus on saun tema jaoks'; štob oiź juablokad jo valmehet, štobi mie voizin ottua i sůvä heidä (KKN I, lk. 125) 'et oleksid õunad juba valmis, et ma võiksin võtta ja sůůa neid'; tad' gribu void šüw (Non, A.P.) 'seda seent võid sůůa'; mužikka, kučuttih pet'akši tahto zaroida, peitt'ia kivie hawdah (OKP, lk. 177) 'mees, kutsuti Petjaks, tahtis kaevata, peita kivi auku'; ukko, veizit hot meččäh t'ämän, ei maha ni kuduo, ni kezrätä ni omella (KKN I, lk. 71) 'taat, viiksid ta metsa vähemalt, ei oska kududa, kedrata, õmmelda'; prawda, kaiken ijän i liew pakota (OKP, lk. 171) 'tõsi, kogu elu tuli ringi käia'.

Lisaks verbile esineb karjala keles näiteid, kus t-line infinitiiv kuulub eitussõna juurde. E. Tunkelo on kirjutanud: „Kieltosana ja I nimitapa, kuten tunnetu, ei sovi yhteen. Väärin on esim: „Minä tahdon olla sokeana kaikelle muulle, ei kysyä mitä tulee, ainoastaan uskoa"[5]. Karjala keles võib aga öelda näit. kuim meil ei it'kie, ka meilä mitůz gore tuli (FKN I, lk. 111) 'kuidas meil mitte nutta, kui meile selline mure tuli'; ku oman oxvotaa hävitit, ni n'üt s'ula enämbie ei

5 E. Tunkelo, Kieltosana ja I nimitapa. – Virittäjä 1899, lk. 110.

eliä, süöö (KKN I, lk. 114)' kui oma pole müüd sul enam elada, söön!

Nagu eespool väidetud, moodustab t-line infinitiiv enamasti ühendeid verbidega. t-line infinitiiv kuulub karjala kuules peamisett transitiivse verbi juurde. Sõnaühendit intransitiivne verb + t-line infinitiiv leidub äärmiselt vähe, näit. ku laškie, t'šettih muata, hiän ülee lujah uinoi (KKN I, lk. 127)' kui heideti magama, uinus ta väga raskelt! Karjala kuules esineb bäänemeresoome kultes küllalt haruldane konstruktsioon, nimelt liikumist väljendav verb tule- + t-line infinitiiv. Verbi tule- tähendus on nihkunud, ta esineb tähenduses „pidama", näit. tuaŋke šiuba tulou pizüö, ota šie bojari (OKP, lk. 152)' sellega tuleb sul rabelda, võta sina härra!; tuaš šü-vä ńi ḿid'ä tuurun (KKN I, lk. 4)' taas ei tulnud midagi süüa!

Kui konstruktsioonis verb + t-line infinitiiv esinev põhiverb on transitiivne, siis on kogu konstruktsioonil mitmeid funktsioone.

1. Konstruktsioon väljendab võimalikku tegevust, mille läbiviijaks on põhiverbi subjekt. Näiteid:

võit ištuočie arbuvzan piäl'l'ä, ńin vii-

diw varžańe (OKP, lk. 15) 'võid istuda arbuusi peale ja välja tuleb varss'; hiän kaivo žen rinnalla hawvan i tahto ših ät'ät'ä kiven (OKP, lk. 177) 'ta kaevas selle kõrvale auger ja tahtis sellesse veeretada kivi'; šīdä no tüttö ando pojalle vägevvä vet'tä jūwa (KKN III, lk. 120) 'pärast tüdruk andis poisile kanget vett juua'; īvana rubei kieldämäh koirie i nasuli šai kieldeä (KKN I, lk. 41) 'Ivan hakkas koeri keelama ja suure vaevaga sai keelata'; unahin buaboźelda küzüö, kuin kiel'l'etäh (KKN I, lk. 5) 'unustasin eidekeselt küsida, kuidas keelatakse'; a šie viruttia miata da magie huomenekseh siaten (KKN I, lk. 99) 'aga see heitis magama ja magas hommikuni'; vaiŋ kergī uinota, tuldih kolmee t'üt'öt, šomat muozet (KKN III, lk. 106) 'jõudis vaid uinuda, kui tulid kolm tüdrukut, tuatto kaksikümmendä vuatta ruado paimeńissa i mie avuttel'iin hänel'l'ä paimendua (OKP, lk. 55) 'isa töötas kaksküümmend aastat karjasena ja mina aitasin tal karjatada'.

2. Konstruktsioon väljendab tegevust, mille puhul tegusõna pöördelise vormi objekt on infinitiivis väljendatud tegevuse objektiks.

Näiteid:

d'iäd i taht händ' ambuo a hiän šanow: d'iäd el' amnu, mie olen vačassa (OKP, lk. 182) 'vanaisa tahtis teda tulistada, aga tema ütleb: vanaisa, ära tulista, ma olen kõhus'; miä tahon virt ranku (Nou, F.M.) 'ma tahan laulu laulda'; ivana i šanow: tahon šihma tappoa (KKN I, lk. 40) 'Ivan ütles: tahan sind tappa'; alotti strojie uutta el'änd'iä (OKP, lk. 8) 'ta hakkas ehitama uut elu'; tarvenna mänon nagrehih, ottau nagrista kuopasta, panon kuopan umbeh, tuhou kod'ih, angan paissikoa paistoa i süvva i haudua (KKN III, lk. 5) 'talvel läheb nanisse, võtab naereid koopast, paneb koopa kinni, tuleb koju ja hakkab praadi küpsetama ja sööma'; hiän käški ottoa tämän tütön miehelle (KKN II, lk. 156) 'ta käskis võtta see tüdruk mehele'

3. Konstruktsioon väljendab tegevust, kuid põhiverb puudub.

Näiteid:

kunne m'ula n'üt peittuat't'šie, tulõ n'i tappä vel'l'i m'un (KKN I, lk. 112) 'kuhu mul niüsd peituda, tuleb ja tapab vend minu'; ukko šanov: mistä miul ottia (OKP, lk. 33) 'taat ütleb, kust mul võtta'; tämä t'üt't'ö

juohatti pojalle, kunne männä toizie luo (KKN I, lk. 120)'su tüdruk juhatas poisile, kuidas minna teiste juurde'.

4. Konstruktsioon väljendab tegevust, kusjuures põhiverbi aset täidab vene keelest laenatud ja kohandatud verb.

Näiteid:

müö staraiččime kezrätä, što oiś kolme värtiniä kodih prestuavittu (OKP, lk. 102)'me püüdsime kedrata, et oleks kolm värtnat kodus olemas'. Põhiverbi objekt võib esineda ka infinitiivse tegevuse subjektina, näit. pruazniekkua vuattuaśśa rešil panna rauvot (OKP, lk. 113)'püha oodates otsustasin panna rauad'; ivan nadumaič tappu mednoin puranne (Sem, M.L.)'Ivan mõtles tappa vaskseta kuulidega'; heinaigah pelvaš zavodiew kukkie (OKP, lk. 63)'heinaajal hakkab lina õitsema'.

5. Konstruktsioon väljendab tulevikku koos abiverbiga lie-

Näiteid:

rubiemm händ bergoimah i meil liew parem eliä (OKP, lk. 189)'hakkame teda hoidma ja meil saab parem elada'; oigie kämmen šühüw, nin deygoa andoa liew, vazenie, nin poluččie (KKN I, lk. 93)'kui parem käm-

mal sügelet, siis tulet raha anda, kui vasem, siis tulet saada'. Toodud näidetes esinet lic-abiverb koos t-lise infinitiiviga, kuid ta võib väljendada tulevikku ka koos m-lise infinitiiviga.[6]

6. Konstruktsioon väljendab tegevust, põhiverbiks olema-verb. Verbi juurde kuulub peaaegu alati mõni substantiiv või adjektiiv. Näiteid:

a papinoinu on taba narodah kat't'šuo (KKN I, lk. 98) 'aga pappidel on komme rahvast vaadata'; šūrella pinolla reunašša hůvä on laštuo kerätä (KKN I, lk. 85) 'suure pinu ääres on hea laastu korjata'; ala-gorah on kebie hůpätä, a ülä-gorah on jügie noušša (KKN I, lk. 85) 'allamäge on kerge joosta, ülesmäge on raske tõusta'; anottua ruadua on jügie (Neu, A.P.) 'tööd alustada on raske'. Tulet veel mainida, et t-line infinitiiv võib esineda otseselt olema-verbi juurde kuulusvana, näit. jo kūvet ovet om murdua (KKN I, lk. 67) 'juba kuued uksed on murda'; a pīwdiä heid'ä ůha prosto (OKP, lk. 117) 'aga piiida neid on lihtne'.

Kokku võttes tulet märkida, et konstruktsioon verb + t-line infinitiiv on karjala ke-

[6] A. Genetz, Tutkimus Venäjän Karjalan kiklestä. – Suomi II, Helsinki 1880, lk. 220.

les produktiivne. Sellise konstruktsiooni põhi-
ülesandeks on väljendada võimalikku, tulevikus
asetleidvat tegevust. Põhiverbiks on mitme-
sugused kajala verbid, aga ka vene lae-
nud (zavodit, prisloś, staraiččimma, rešil,
sovietuidih, nadumaič, fatti, mož). Juhul,
kui põhiverb puudub, on tegemist elliptili-
se lausega, toodud näidete puhul on juude-
mõeldav verb „tulet". Koos abiverbiga lie- väl-
jendab t-line infinitiiv tulevikku, koos olema-
-verbiga mingit kindlat väljakujunenud su-
het. Faet, et t-line infinitiiv esineb enamas-
ti koos transitiivse verbiga, kinnitab t-lise
infinitiivi suhtelist noomenilisust.

m-lise infinitiivi tunnuseks on -mah, -mäh. Oma olemuselt ja funktsioonidelt vastab karjala II infinitiiv eesti ma-tegevusnime illatiivile, soome III infinitiivi illatiivile, vepsa II infinitiivi illatiivile tunnusega -maha, -mha, vadja ma-infinitiivi illatiivile. m-line infinitiiv moodustus soome-ugri keeltes ilmiselt esineva tüübi järgi. See on: infiniitse verbivormi tunnus + illatiivi lõpp. m-lise infinitiivi väljakujunemine pidi toimuma ajal, millal läänemnesoome ja mordva keelte vahel oli olemas veel tihe kontakt. Võimaliu, et teatud alused sellesuunaliseks arenemiseks loodi juba läänemnesoome-volga aluskeele teatud murretes.[7] Infinitiivsete vormide sünd on toimunud siis, kui eksisteerisid juba noomenid ja verbid. Deverbaalsete sufiksite liitumisel verbitüvedele tekib sõnaliik, kus nominaalsus ja verbaalsus ühtivad süntaktilises funktsioonis tervikuks. Enne infinitiivi eksisteerinud tegevusnimed võtsid illatiivi lõpu -ma (*<-mahan; *-masen) ja tähen-

[7] P. Alvre, Doktoriväitekiri läänemnesoome infinitiividest. — Keel ja Kirjandus 1967, lk. 215.

dasid mingisse tegevusse minekut: lähen ja-lutama. Uuemad uurimused väidavad, et m-line infinitiiv on tekkinud ilmselt läänemeresoome aluskeeles, sest lapi keele m-lised vormid on veel tänapäevalgi kasutusel substantiividena[8]

Näiteid m-lise infinitiivi kohta karjala keeles:

vunukkan läks viemäh kakkarua diadoll (OKP, lk. 179)'lapselaps läks vanaisale kakku viima'; bäkim leibiä ostamah (Neu, M. S.)'läheme leiba ostma'; poiga lämmitti külün, istuot'tši peziet't'šemäh (KKN I, lk. 115)'poiss kütti sauna, istus pesema!

Enamikus läänemeresoome keeltes esineb m-lisel infinitiivil terve rida käändeid, nimelt illatiiv, inessiiv, elatiiv, abessiiv. Nii on see-ka karjala keeles. m-lisel infinitiivil on järgmised käänded:

1) illatiiv tunnusega: -mah, -mäh;

Näiteid:

läkši aštumah poika moant'eetä (KKO, lk. 7)'läks poiss mööda maanteed astuma'; hiän vardeiččі jäniksiä, jäniksetten kävdih ogordah saduloida griežimäh (OKP, lk. 100)'ta valvas jäneseid, jänesed käivad aias õuna-

[8] P. Alvre, Doktoriväitekiri läänemeresoome infinitiividest. – Keel ja Kirjandus 1967, lk. 215.

puid nåimas'; no hiän läksi karavālimah (KKO, lk. 31) 'noh tema läks valvama'; +sid ükši vel'li kåi muamuadah et't'šimåh da ottamah sinne vel'l'iel lüö (KKN II, lk. 85) 'pärast üks vend käis ema otsimas ja võtmas sinna venna juurde'.

2) inessiiv tunnušega -mašša; -måssä, -mas, -mäs.

Näiteid:

ei fatt'in tabakkua, olin eččimaššä (KKN I, lk. 6) 'ei jätkunud tubakat, olin otsimas'; miä kävin lehmi ečmåš (Neu, A.P.) 'mina käisin lehmi otsimas'; ka olima müö kuundelomašša, šigua pagawttomašša (OKP, lk. 105) 'ka meie olime kuulamas, sigu sundimas'; tabailem mužikkua d akkua, edgo nåhnūn astumas (KKN II, lk. 87) meest ja eite, ega ei näinud astumas'; ou, šanow, ujiezdas, eluo tuomas (KKO, lk. 44) 'praegu on ta, ütleb, varandust toomas'.

3) elatiiv tunnusega -mašta, -måstä, -mašt, -måst;

Näiteid:

šiidä tulov kaččomašta tüt't'ö (OKP, lk. 104) 'pärast tuleb tüdruk vaatamast'; poina huomnekšella nousuo nakoamašta

(KKO, lk. 11) 'poiss tõusis hommikul magamast'; iellä meillä oli moda, što nagoro virtta craulettih, konža leikkõamast tundih (KKN I, lk. 94) 'kord oli meil mood, et paljalt laulu lauldi, kui lõikamast tuldi'; prihat tuldih kupaimašt (Nou, M. S.) 'poisid tulid ujumast'.

4) abessiiv tunnusega -matta, -mättä; -mat, -mät;

Näiteid:

ei šua ottua pakkuomatta (KKO, lk. 39) 'ei saa võtta pakkumata'; koira haukkumatta leibäpenöä ei ponuča (KKN I, lk. 82) 'ilma haukumata koer leivapala ei saa'; bajarilda küžümättä ri midä ei voinun ruadua, äššen ei voinun naija, ottua miehel'lä kedä tahoit (OKP, lk. 42) 'härralt küsimata midagi ei võinud teha, isegi naist ei võinud võtta, võtta mehele keda tahaks'; kuda-kumbaŕe küläŕe jäi koskomatta (OKP, lk. 109) 'väga harva jäi mõni küla puutumata'; gost meil' tul' kuémat (Nou, F. M.) 'külaline tuli meile kutsumata'.

II infinitiivi nominatiivi, nagu see esineb vanas eesti kirjakeeles ja praegugi sos-

me keeles, näit. kirves on sepän takoma, karjala keeles ei kasutata. Nagu on kinnitanud A. Genetz: „III:tta infinitiiviä ei käytetä participina silloin kun tekijä on ilmi paktu, vaan silloinkin viljellään passiivin II participia[9], näit. isän ostama hevonen 'isa ostetud hobune' kj. toaton ossettu hevonen. Eestigi keel tarvitab siin passiivi II partitsiipi, näit. 'kirves on sepa tehtud.

Partitiiv esineb karjala keeles peamiselt verbi käändelistes vormides, eriti m-lisest infinitiivist. Partitiivi kasutatakse mingi teenuse märkimiseks, mille sest midagi tasutakse, antakse jne. Tegemist on adverbiaalile iseloomulike funktsioonidega, mida väljendas vana soome-ugri ablatiiv.[10] H. Neetari artiklis toodud näidetele võib veel lisada, näit. passibo peregoimua (Sem, M.L.) 'tänan kostitamise eest'; Kat ottaw omperemua pratjoist kaks rubleja (Sem, M.L.) 'Katt võtab kleidi õmblemise eest kaks rubla'; ivana otti vizin rubliu ikkunašta l'eikkamua (KKN I, lk. 2) 'Ivan võttis viis rubla akna lõikamise eest'; miwu muistamua [näm vuattiet oldih] i mie pijin (OKP, lk. 184) 'minu mälestust mööda med rõivad olid ja ma kandsin'.

[9] A. Genetz, Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä. - Suomi II, Helsinki 1880, lk. 212.

[10] H. Neetar, Ühest partitiivi funktsioonist karjala valdai murdes. - ESA V, lk. 251.

Infinitiivide juurde kuulub enamasti mingi tegusõna pöördeline vorm. Eksisteerib rida verbe, mis üksikult, ilma infinitiivita ei suuda väljendada terviklikku mõtet. Nad märgivad tegevuse võimalikkust, tegevuse algust jms. Eesti keeles on sellisteks näiteks hakkama, võima, pidama, liikumist väljendav verb tulema. Nimetatud verbid kuuluvad modaalverbide hulka. Karjala keeles väljendab konstruktsioon modaalverb + m-line infinitiiv tihti mõtet, mis ilma konstruktsiooni ühe liikmeta jääks poolikuks. Kui vaadelda m-lise infinitiivi juurde kuuluvate verbide esinemissagedust, siis torkab silma mõningate verbide väga tihe kasutamine. Mitmed konstruktsioonid esinevad sageli:

1. rubia- + m-line infinitiiv

Näiteid:

paimen en'zimäne mužikoist'a raijonašša rubei l'ehmie l'ipsämäh (OKP, lk. 9) 'karjus hakkas rajoonis meestest esimesena lehmi lüpsma'; poiga rubei kažvamah ei vuožibi müöte a tšuasuloi müotee (KKN I, lk. 105) 'poiss hakkas kasvama mitte aastate, vaid tundidega'; ka rubiamma śulahast'a val'liččomah t'üt't'ärel'lä, tulgua (OKP, lk. 160)

'hakkame peigmeest valima tütrele, tulge!

2. liikumist väljendav verb + m-line infinitiiv.

Näiteid:

nouži huomnekšella i läksi hebozella ruoga andamah (KKN I, lk. 47) 'tõusis hommikul ja läks hobusele siiia andma'; mäńi poiga hevoista val'it't'šemah koń'ušlah (KKN I, lk. 105) 'poiss läks talli hobust valima'; tulen kūven meren tagoanda ottamah, sie vielä šūtkit (KKN III, lk. 27) 'tulen kuue mere tagant võtma, sina veel teed nalja'; hiän mänow muad roimah (Nou, A.P.) 'ta läks maad kaevama'; aššu kat't'šomah, j-on dvortsa valmis (KKN I, lk. 129) 'astu vaatama, juba on loss valmis'; hänen luoh ajellah toizet mašinoviedat opaštumah (OKP, lk. 9) 'tema juurde sõidavad teised mehhaniseatorid õppima'.

3. olla-verb + m-line infinitiiv

Näiteid:

ken on šüömäh rutto, ze on i roadamah rutto (KKN I, lk. 79) 'kes on sööma kiire, see on ka tööle kiire'.

4. verbi liitaeg + m-line infinitiiv

Näiteid:

ših b'innah ol'i harjäduŋ kakštoista piähine mado käümäh i rahvašta šüömäh

(KKN I, lk. 115) 'sellesse linna oli harjumd kahateistpäine madu käima ja rahvast sööma'.

5. põhiverb puudub + m-line infinitiiv.

Näiteid:

l'ihat keit't'ümäh pani, nahkan peržien i alla - i villia keźriämäh (OKP, lk. 54) 'pani liha keema, naha tagumiku alla - ja villa ketrama'; nukka mie näidä täil'öidä tappamah (OKP, lk. 13) 'noh, mieie neid täisid tapma'.

6. vene laen + m-line infinitiiv.

Näiteid:

i zahot't'iet't'ši hänellä kužemah (KKN I, lk. 128) 'ja ta tahtis kuseda'; vene: u захотелось ему писать'; no śože soglaśśiečih šuattamah (OKP, lk. 29) 'no siiski nõustuti saatma' vene: но всётаки согласились провозгать'. Vene keele verbid on kohandatud karjala keelele keeletarvitajate poolt. Eriti sageli esineb koos m-lise infinitiiviga sõna davai, näit. davai tän vuoten ühesšä greččua kiilvämäh (KKN II, lk. 135) 'hakkame sel aastal koos nisu kiilvama', vrd. давай в этом году вместе пшеницу сеять.; mie davai savuo keriämäh da muoria punomah savusta (KKN I, lk. 96) 'mina kohe suitsu korja-

ma ja nõõri punuma suitsust' vrd. давай я дерму собирать и верёвку из дерма плетить. davai - sõna noargib tegevuse alustamist. Teda võib samastada hakkama - verbiga, näit. a reb huolett davai üksin kal'zin furaimah (OKP, lk. 186) 'ja rebane kohe hooletult kalu neelama' vrd. а лиса давай небрежно рыбу глотать.

7. põhiverbiks on väheproduktiivne verb.

Näiteid:

tüöndä - 'saata'; tüöndä ukko šielda nuoremmaa vunukaŋ kiužimäh: midä t'üö ših tulitta (KKN I, lk. 107) 'taat saadab sealt nooruma lapselapse küsima, miks te siia tulite'.

opaššua - 'õppida'; hüvin šie opaššuit vorui-mah (KKN II, lk. 139) 'hästi õppisid sa varastama'.

otta - 'võtta'; toižennu piän ottau kai vel'lét küvndelemah (KKN III, lk. 85) 'teisel päeval võtab vennad kuulama'.

pan - 'panna'; nu i pandih hänet hebozie šüottamäh (KKN I, lk. 13) 'noh ja pandigi ta hobuseid sõõtma'.

istuot - 'istuma'; šiidä istuočet ikkunanrandah ombelomah (OKP, lk. 65) 'pärast istud akna alla õmblema'.

Lisama peab veel verbi laškiet-'heitma'. Üldiselt rõhuv enamik verbidest moodustab sõnaühendeid ainult ühega infinitiividest. Eespool nimetatud verb moodustab sõnaühendi nii m-lise infinitiiviga, näit. laškiett'ši poiga maguamah (KKN I, lk. 107) 'heitis poiss pikali magama' kui ka t-lise infinitiiviga, näit. tapetti mavon, nokšettih jogeh, mändih kodih i laškiečettih mõata (KKN I, lk. 44) 'tapeti madu, heideti jõkke, mindi koju ja heideti magama'.

Järgnevalt vaadeldakse m-lise infinitiivi illatiivi ülesandeid seoses transitiivsete ja intransitiivsete verbidega. Z. Dubrovina väidab, et on võimatu ja raske esitada nende verbide, millega koos esinedes m-lise infinitiivi illatiiv väljendab sooritama hakatavat tegevust, semantiline klassifikatsioon.[11] Tuleb märkida, et karjala keeles on m-lise infinitiivi illatiivi süntaktilised ülesanded samased sooma keelega. m-line infinitiiv moodustab ühendeid intransitiivse verbiga. Konstruktsiooni transitiivne verb + m-line infinitiiv esinemine on karjala keeles harul-dane.

Ühenduses intransitiivse verbiga väljen-

[11] Z. Dubrovina, III inf. illatiivimuodo intransitiivi ja transitiivi verbien kanssa suomen kielessa. - Congressus secundus internationalis fenno-ugristarum, Helsinki 1968, lk. 99.

dab m-line infinitüv tegevuse alustamist. Selle tegevuse peab sooritama pöördelises vormis oleva verbi subjekt, ta on ühtlasi ka infinitüvi poolt väljendatud tegevuse subjektiks. Intransitüvse verbi ühendeid m-lise infinitüviga saab jagada tähenduslikeks rühmadeks. Esimese ja arvukama rühma moodustavad ühendid, milles predikaatverb näitab tegevuse alustamist. Siia kuuluvad verbid, nagu rubia- 'hakkama', näit. rubei laškieččimäh t'ät'ä nuorua müöté taivašta muah (KKN I, lk. 13) 'hakkasime laskuma seda nööri mööda taevast maale'; lähet kodih rubeit kuuvudeemah tuatu (Nou, A.P.) 'lähed koju, hakkad isa sõna kuulama'; a näma ruvettih usendno kumardeemah, mužikka da naine (KKN I, lk. 23) 'aga need hakkasid hoolikalt kummardama, mees ja naine'. laškie- 'hakata', näit. keh ńibud' tuttavah pürgiw i laskietah muuttuačemah (OKP, lk. 34) 'lähevad mõne tuttava juurde ja hakatakse ümber riietuma'; istuo- 'istuda', näit. ka hiän kerran istuoči kuoretta kolawttamah (OKP, lk. 146) 'kui ta kord istus koort segama'; enne vet' tüt't'ölapšella kümmenen vuotta ei täwd'ün, a jo kezriä-

mäh issutelet (OKP, lk. 135) 'enne ju tüdrukul künne aastatki ei saanud täis, aga juba istud ketrama'.

Teises rühmas on sellised sõnaühendid, milles predikaatverb väljendab liikumist. Võib nimetada verbe, nagu tule- 'tulema', näit. konža tulet mind ottamah (KKN III, lk. 26) 'millal tuled mind võtma'; t'šu t'šelot panou koivuh, štobi tulis t'edri nihi koivuloih istumah (KKN III, lk. 2) 'topised panib kase otsa, et teder tuleks nendele kaskedele istuma'; läht- 'minema', näit. läkši dorogoa müöt vierimäh i tulov kontio vastah (KKN II, lk. 161) 'läks teed mööda veerema ja karu tuli vastu'. Viimati nimetatud verb võib kuuluda ka esimesse rühma, kuna ta koos teatud infinitiividega näitab tegevuse algust, näit. nu saldatta läkš tuaš dorogoa müot[en] matkoamah i mänov kabakkah (KKN II, lk. 137) 'noh, sõdur läks taas teed mööda matkama ja läks kõrtsi'; astu- 'astuma, tulema', näit. d'iad, d'iad aššu bäl liäzeh perfatkuw šüömäh (OKP, lk. 181) 'vanaisa, vanaisa, tule ruttu ruttu hommikusööki sööma'; ajel- 'sõitma', näit. vuarah müö ajelima kataimah muaśl'enčana (OKP, lk. 56)

'võinädala ajal sõitsime me Vuarasse kelgutama'; käüw- 'käima', näit. käüwäh zirkaloihin kaččomah kulüh, ken moržienda kaččomah, ken sulahaśta, ken ožuttuačow (OKP, lk. 47) 'käiakse saunas puglist vahtimas, kes mõrsjat vaatamas, kes peigmeest, kes paistab'. Tegevuse alustamist, tegevusse lülitumist väljendavate verbide hulka kuulub ka põhiverbina esinev vene keelest pärit davai, näit. ukko davai ńil sanoil itkemäh (KKN III, lk. 86) 'vanamees nende sõnadega kohe nutma', vrd. старик давай плакать; kolduna hüpähti gorah luoh i davai vongumah (KKN I, lk. 111) 'nõid hüppäs mäe juurde ja kohe ulguma'; vrd. колдуня прыгнула гору и давай реветь. Kolmandasse rühma kuuluvad verbid, millega koos esinedes m-lise infinitiivi illatiiv väljendab tegevust, millesse põhiverbi subjekt satub, nagu jät- 'jääma', näit. eirodnoi jäi hei l'üö elämäh (OKP, lk. 60) 'võõrastütar jäi nende juurde elama'; a tüttö jäi berogall istumah (KKN II, lk. 52) 'aga tüdruk jäi jõekaldale istuma'; venüičet- 'pikali heitma', näit. i venüičettih hüö magoamah (KKN II, lk. 136) 'ja nad heitsid pikali magama'. Põhiline erinevus transitiivverbide ja intransitiiv-

verbidega koos esineval m-lisel infinitiivil on selles, et koos transitiivverbidega väljendab m-lise infinitiivi illatiiv tegevust, mida sooritab põhiverbi objekt, seda aga põhiverbi subjekti algatusel. Selliseid ühendeid esineb küllaldaselt, näit. kučču- 'kutsuma', matkoi strannik, tul'i meilä üökši i kuččui milma jumaloa kumartelemah (KKN II, lk. 136) 'kõndis palverändaja, tuli meie juurde ööks ja kutsus mind jumalat kummardama'; panka- 'palkama', pankoi hebozet tavaroida vedämäh i tuli kodih (KKN I, lk. 121) 'palkas hobused kaupu vedama ja tuli koju'; otta- 'võtma', häin i sano, kui velli otti hänen gulaimah da sinna hänen jätt'i mettsäh dai harvan kaivoi dai haudah mäni (KKN III, lk. 17) 'ja tema ütles, kui vend võttis ta jalutama ja sinna metsa ta jättis või haua kaevas ja hauda läks'; otadgo ombelemah miun poijan (KKN I, lk. 101) 'kas võtad õmblema minu poja'. Siia alla kuulub ka vastupidine olukord, kui väljendatakse keeldu või käsku, mille tõttu põhiverbi objekt ei satu kindlasse olukorda, näit. kazie elä pane kanoa vardeimah (KKN I, lk. 84) 'ära pane kassi kalu valvama'. Edasi põhiverb tüönd-

'saatma', miun diedo t'üöndi t'iijuštamah midä tüö šinä rubietta ruadamah (KKN I, lk. 28) 'mind saatis taat teada saama, mida te siin tegema hakkate'; sid juman tüondeäü aiheliin hänel lö käümäh taivahaz (KKN III, lk. 28) 'siis saatis jumal ingli tema juurde käima taevast'; t'üöndi töatto vanhemman pojan vardeimah (KKN I, lk. 58) 'saatis taat vanema poja valvama'. Objekti siirdumist tegevusse mingi sunni või väljakutse mõjul märgib ka põhivorbina esinev pan- 'panema', näit. a miun pandih važoida paimendamah (KKN I, lk. 53), 'aga mind pandi vasikaid karjatama'; a lihat pandih keittümäh (OKP, lk. 33) 'aga liha pandi keema'. Vaadeldes ilma põhiverbita esinevate ühendite süntaktilisi funktsioone, selgub, et ärajäänud põhiverb on intransitiivne. m-line infinitiiv on suutelina kandma kogu tähendust üksinda. Tähenduseks on aga tegevuse alustamine, näit. hüö kuin žemmuo-žeyken ravuykene hüppiämäh (OKP, lk. 101) 'nemad kui nüsuguse karjaga jooksma'; ka täm akka itkemäh (KKN II, lk. 144) 'ka su eit nutma'. Predikaatverbi ärajätmine esineb kõneökonoomia ja stiilivahendina, osalt tuleb seda pidada vene mõjuks, näit. ну а она пла-

katb 'aga tema nutma', osalt aga algupäraseks nähtuseks. Kolmandas isikus esineva põhiverbi ärajätmist esineb kogu karjala keeles.[12]

Karjala m-line infinitiiv on sarnane teiste läänemeresoome vastavate infinitiividega. Torkab silma II infinitiivi partitiivi erandlik esinemine, mis on sellisel kujul pärit vanast aluskeelest. Süntaktiliste seoste hulgas äratab tähelepanu konstruktsiooni rubia + m-line infinitiiv rohkearvuline esinemine. Ühe konstruktsiooni sagedane kasutamine annab tunnistust keele vaesumisest. Põhiliselt esineb m-line infinitiiv ühenduses intransitiivse verbiga, väljendades tegevuse alustamist, tegevusse sattumist, üldse liikumist. Ühenduses transitiivse verbiga väljendab kogu konstruktsioon tegevust mingi käsu, sunni või palve ajel.

---

[12] E. Leppik, Predikaadi ärajätmisest karjala keele valdai murrakus. – Nonaginta, lk. 180.

II peatükk.

Infinitüvide lauseliikmeline esinemus karjala keeles.

Teiste infiniitsete vormidega võrreldes on infinitüvides kõige enam säilinud verbaalne iseloom. Ometi esinevad infinitüvid läänemeresoome keeltes selliste lauseliikmetena, millede funktsiooni tavaliselt täidavad käändsõnad. Selles ilmnebki infinitüvi kaldumine deverbaalse substantiivi poole.[13] Teisest küljest tõestab infinitüvide verbaalsust fakt, et infinitüvid esinevad selliste lauseliikmetena, mida tavaliselt väljendatakse verbi pöördelise vormi abil. Infinitüvid võivad kuuluda lauses nii alus- kui öeldisrühma koosseisu, esinedes väga mitmesuguste lauseliikmetena. Muidugi on keeloti infinitüvi esinemissagedus teatud kindla lauseliikme funktsioonis erinev. Nii on soome keele lausehituses infinitüvidel hoopis rohkem ülesandeid kui eesti keeles. Üheks põhjuseks on seegi, et soome keeles on infinitüvisufiksid sageli karutusel nimisõnade moodustamisel, näit. salama, elämä.

[13] H. Rätsep, Infiniitsed verbivormid soome-ugri keeltes. — Dissertatsioon filoloogiateaduste kandidaadi teaduslikku kraadi saamiseks, Tartu 1954, lk. 24.

Esinev ma-sufius on eesti keeles säilinud ainult üksikuis nimisonades, näit. söömaaeg. Eesti infinitiiv on rohkem irdunud oma sünnivormist - tegevust tähendavatest nimisonadest.[14]

Karjala keeles valitseb samasugune olukord kui eesti keeles. Infinitiivide lauseliikmeline kasutamine on küllalt piiratud. Karjala keeles võib t-line infinitiiv esineda:

1) alusena;

Näiteid:

tūnenna vaštah puhuo paha on (KKN I, lk. 76) 'tuule vastu on paha puhuda'

2) öeldisena;

Näiteid:

coari rubei dūmaimah, što kellä andoa kahest michella (KKN I, lk. 60) 'tsaar hakkas mõtlema, et kellele anda kahest mehest'

3) sihitisena;

Näiteid:

bajari kuččerinna kāški val'lāštua hebozen (KKN I, lk. 63) 'härra käskis kutsaril hobuse valjastada'

4) täiendina;

Näiteid:

nouže, vaṅuška, šie maguat jo kolmet sūtkat, a nūt on aiga noušša (KKN I, lk. 107)

[14] E. Päll, Infinitiiv aluse ja öeldisena eesti keeles. - Keele ja Kirjanduse Instituudi Uurimused I, lk. 220.

'tõuse, Janjuška, sa magad juba kolm ööpaeva, aga müüd on aeg tõusta'

5) öeldistäitena

Näiteid:

jo kūvet ovet om murdua (KKN I, lk. 114) 'juba kuued uksed on munda'

t-lise infinitiivi inessiiv esineb määrusena, näit. männeššä poigane kůžůü moamolda: mama, šanu šoarnane (KKN I, lk. 57) 'minnes küsib pojake emalt: ema, jutusta muinasjuttu'

Nagu eelnenud näidetest selgub, võib karjala keeles t-line infinitiiv esineda kõigi lauseliikmete positsioonides. Nii on see ka eesti ja soome keeles. Siiski on t-line infinitiivi karutamine lauseliikmena seotud teatavate tingimustega. Mitte igas konstruktsioonis ei saa t-line infinitiiv esineda alusena, öeldisena, öeldistäitena, täiendina ja määrusena.

t-line infinitiiv esineb alusena konstruktsioonides, mille moodustavad öeldisverb „olema" + omadussõna, näit. meil on hův elia täš (Nou, A.P.) 'meil on siin hea elada'; kežällä on hůvä tuhjozen taguana istuo da paissa (OKP, lk. 119) 'suvel on hea põõsa taga istuda ja jutustada'; kl'ietkašša händ'ä on kač-

čuo nicevo, a mečäššä nåhä-viluh higi rabai (OKP, lk. 118) 'puuris teda vaadata pole vigagi, aga metsas nåha, kilma higisse rabas'; lowkuttuašša t'äwži guomino rahvašta, vešiellä on ruadua, vain äijäl'di pöl'ü l'iččuaw (OKP, lk. 134) 'reht pekstes on kogu rehi rahvast tåis, lõbus on töötada, ainult palju tolmu leudab'

Lause leiseks pealükmeks on öeldis. Nimetatud lauselükmena esenedes moodustab t-line infinitiiv öeldisverbiga mitmeid konstruktsioone:

1) t-line infinitiiv kuulub öeldisverbi koosseisu;

Näiteid:

kaik šunhazet bohatat, naiješša šiegna d'eygoa, a naiduoh ei lie, milla šiegloa oštoa (OKP, lk. 189) 'kõiu peigmehed rikkad, naides on sõelatåis raha, aga nainud, pole millega sõela osta'; pidäv čuarilla männä voinal a čuariečoa pidäv jättöä kodih (KKNT, lk. 156) 'tuleb tsaaril sõtta minna, aga tsaaritar tuleb jätta koju'; šiul ei piä kiirehtiä (Neu, A.P.) 'sul pole vaja kiirustada'; kondieh pid'äw ostorožno l'äheť'ä, kuin istujan jänikseh (OKP, lk. 119) 'karule tuleb läheneda ettevaat-

likult nagu istuvale jänesele'. Tavaliselt on sellisesse konstruktsiooni kuuluvat t̰-list infinitiivi loetud öeldise osaks. E. Leppik arvab, et karjala keele valdai murdes tuleb vastavais lauseis t̰-list infinitiivi pidada lihtsalt subjektiks[15], Soome keeleteadlane A. Penttilä on t̰-list infinitiivi sellises konstruktsioonis käsitanud adverbiaalina. Alus on iseseisev lauseliige, t̰-line infinitiiv subjektina oleks liiga sõltuv öeldisverbist.

2) t̰-line infinitiiv esineb elliptilises lauses;

Näiteid:

ukko da akka i ruvettih duuvmaimah, kunne heilä herneh kulviä (OKP, lk. 48) 'eit ja taat hakkasid mõtlema, kuhu neil herneid kulvata'; a emmänällä ših mänöh ol'i suaharopeskuo, n'in var'enju keit'tiä hot' vierahan varakši al'i prazniekaksi (OKP, lk. 120) 'aga perenaised di sellel ajal liivsuhkruet, karvõi moosi keeta võõra tulekuks või pühadeks'

3) t̰-line esineb öeldisena koos umbisikulises tegumoes oleva verbiga;

Näiteid:

ku laškiet'šettih muata, hiän ilee lu-

---

[15] E. Leppik, Subjektist karjala keelest saldai murrakus. — — ESA VIII, lk. 173.

ja uinoi (KKN I, lk. 127) 'kui heideti magama, uinus ta väga raskelt'; lapšen tuodih h'änel'l'ä śuot't'iä (KKN I, lk. 104) 'laps toodi talle sööta'

Eesti keeles väljendatakse infinitiivi tegevust tihti viimase juurde kuuluva verbi pöördelise vormiga, kuna see iseloomustab eriliselt nimetatud tegevust, näit. litsub joosta, vehib käia. Keele vaesumise tõttu karjala keeles selliseid väljendeid ei leia.

Öeldistäitena esineb t-line infinitiiv juhul, kui lauses on subjektiks noomen, näit. jo kuvet ovet om mundua (KKN I, lk. 104) 'juba kuued uksed on munda'

Konstruktsioon t-line infinitiiv + transitiivne e. sihiline verb on karjala keeles väga produktiivne. Sihitis on aga eelkõige transitiivse verbi laiendiks. Nii täidabki karjala keele lausechituses t-line infinitiiv enamasti sihitise funktsioone. Ta laiendab verbe, mis tähistavad suunatud, kedagi hõlmavat tegevust, mis kutsub esile muutusi olemasolevas seisundis.[16] Ometi võib läänemeresoome keeltes kohata sihitist ka mitteobjektiliste e. intransitiivsete verbide juures. Selliseid sihitisi leidub arvukamalt murretes

[16] K. Kont, Käändsõnaline objekt läänemeresoome keeltes. – Keele ja Kirjanduse Instituudi Uurimused IX, Tallinn 1963, lk. 5.

ja rahvaluules. Üldiselt valitseb transitiivse ja intransitiivse verbi küsimustes suur ebaselgus. Verbi transitiivsust ja intransitiivsust on küllalt raske piiritleda. Ainukeseks keelelisеks kriteeriumiks on siin objekti olemasolu. Kerkib küsimus, kas lugeda sihitise verbi juurde kuuluvat t̰-list infinitiivi sihitiseks või öeldise osaks. Üldiselt tunnustatud seisukoha järgi peetakse t̰-list infinitiivi sihitiseks, kuna sõnaühend verb + + t̰-line infinitiiv sihitisena väljendab mingi uue tekkimist tagajärjena, näit. īvana nouži huomneksenna, ošti korvon vīnoa, pani kartah i ando kondienna jūvva (KKN I, lk. 44) 'Ivan tõusis hommikul, ostis toobri viina, märkis üles ja andis karule juua'. t̰-line infinitiiv on täiesti kaotanud verbaalsuse ja esineb käändsõnalise osaobjektina, näit. heilä himotti pogubic händä (KKN I, lk. 115) 'nad tahtsid leda hukata'; lénina ńeuwo opaštuo veššiläźistä (OKP, lk. 8) 'Lenin soovitas õppida vesjegonskilastelt'; a šiidä šuat naizet ei vovttuan ruohita üksit'täin edäh meččäh kävel'lä (OKP, lk. 121) 'aga sellest ajast naised just eriti ei julge üksinda kaugele metsa jalutada';

kooza nahkad roitah varmehed, angar starikka vunukarra i itšerrä i buabourra keygie ommerra (KKN III, lk. 8) 'kui nahad on valmis, hakkas vanamees lapselapsele, endale ja vanaeidele kingi õmblema'; učiter kaškí rapših aštua kodih (Nou, A.P.) 'õpetaja kaskis lastel koju astuda'; Ivanolla kaski val'lita konmešta t'ut'öštoa iččiellah morzienda (KKN I, lk. 53) 'Ivanil kaskis kolmest neiust endale mõrsja valida'. t-line infinitiiv esineb laiendina ka vene keelest laenatud verbide puhul, näit. zavod'ittih peskuo ved'iä da hül'lätih - rubei nowžomah piämal'lukkua (OKP, lk. 109) 'otsustati liiva vedada, aga jäeti pooleli - hakkas esile kerkima pealuid'; rešil kačahtua vavarnuo (OKP, lk. 120) 'otsustasin vaadata vaarikaid'; t-list infinitiivi sihitisena võib jälgida ühenduses sooi väljendavate verbidega, näit. tahon šüw, no antakua i juw (Nou, F.M.) 'tahan süüa, aga andke ka juua'; i ennen zavtrakkua hiän tahto viel'ä kohendua hawdua (OKP, lk. 177) 'enne hommikusööki tahtis ta veel hauda kohendada'. Lisaks veel verbe, näit. akka istuoči ukolla šel'gäh da ei šuanun hänel'lä keštiä - alah i kačahti (OKP, lk. 48) 'eit istus vana-

mehele selga, ei saanud ta pidada – vaatas alla; vaiŋ kergī tämä šanuo ku viirni jovešta d'iedon nuorembi vunukka (KKN I, lk. 107) 'vaid jõudis seda tõelda, kui jõest roomas välja vanaisa noorem lapselaps'; tuwvah mat'erjua bawkkah – t'ijä oštua, vielä valmista i ommelduo (OKP, lk. 63) 'tunakse materjali poodi – tead osta, veel õmmelda ja valmistada'; mahatka ajel' crasipedan? (Nou, M. S.) 'kas sa oskad sõita jalgrattaga?' ukko i šanow: en ota et maha itkie (OKP, lk. 48) 'taat ütleb, ei võta, sa ei oska nutta'; unahin buaboželda kužüö kuin kiel'l'etäh (KKN I, lk. 5) 'unustasin eidelt küsida, kuidas keelatakse!

ṯ-lise infinitiivi esinemise kohta täiendi funktsioonis võib leida ainult üksikuid näiteid, nagu on aig lehmi lüpšiä (Nou, F. M.) 'on aeg lehmi lüpsta'; aiga šiula andua müila t'üt'ön mut'šokši (KKN I, lk. 110) 'sul on aeg tütar mulle naiseks anda'; a papicroinu on taba narodah kat't'šuo (KKN I, lk. 98) 'aga pappidel on komme rahvasse vaadata'. Eesti keeles esineb ṯ-line infinitiiv täiendina hoopis keerulisemates lausetes, näit. igal teivel inimesel on vajadus töötada (EKG, lk. 178)

Määruse ülesandeid võib karjela kee-

les täita ṭ-lise infinitiivi käändeline vorm, täpsemalt ṭ-lise infinitiivi inessiiv. Nimetatud vorm esineb:

1) ajamäärusena;

Näiteid:

taegoa leikatešša kačotah oyko lehti laygennut vai ei (KKN I, lk. 92)'koort lõigates vaadatakse, kas on lehti langenud või ei!

2) teomäärusena;

Näiteid:

kuźńičovalla männeššä molemmin puolen dorogua ollah kurganat (OKP, lk. 178)' kui minna Kuntsovosse, on mõlemal pool teed kurgaanid'; vuottima viikon, äijän tabakkua poltima vuottuašša, vdruk kuulemma kondie tulow (OKP, lk. 150)'kaua ootasime, palju tubakat põletamisime oodates, äkki kuuleme: karu tuleb! Sellises funktsioonis esineb ṭ-line infinitiiv ka eesti keeles, näit. kõndides hakkas tal palav (EKS, lk. 174) ja soome keeles, näit. kolhoosilaiset lauloivat työtä tehdessään (SKÕ, lk. 216)'kolhoosnikud laulsid tööd tehes!

ṭ-lise infinitiivi lauseliikmelised ülesanded karjala keeles ei erine teistest läänemeresoome keeltest. Siiski on karjala keeles konstrukt-

sioonid lihtsamad kui teistes läänemeresoome kultes. Keerukamaid vihendeid, mille vihens osaus on $\underset{\sim}{t}$-line infinitiiv, ei rasutata.

m-lise infinitüvi osa läänemeresoome keelte grammatilises ülesehituses on üldiselt väiksem kui t-lisel infinitüvil. Seda fakti võib tõdeda ka karjala keeles. Lauseliikmete positrioonis on produktiivsemad m-lise infinitüvi käändelised vormid.

m-line infinitüv võib karjala keeles olla:

1) öeldiseks;

Näiteid:

nukka mia näidä täil'öidä tappamah (KKN I, lk. 13)'noh, mina neid täisid tapma'; tuškazie heygel'dä heygähtel'ömäh (OKP, lk. 73)'kurbust minu hingelt ära hingama'

2) täiendiks;

Näiteid:

ken on boikoi süömäh, muone i ruadamah (OKP, lk. 85)'kes on kärmas sööma, on selline ka töötama'; ken on šüömäh rutto, ze on i roadamah rutto (KKN I, lk. 79)'kes on sööma kiire, see on ka töötama kiire'.

3) määruseks;

Näiteid:

eglen olin živattu paimendmaš (Nou, F.M.) 'eile olin loomi karjatamas'; šüd'ä talow kaččomašta t'üt't'ö (OKP, lk. 104) 'pärast tuleb tüdruk vaatamast'; kumbań ol' kirjutmas kiel'd i šanow: ei tund estonskojet viel' tän (Lem, M.L.) 'keegi di keelt kirjutamas', ütleb: ei tule eestlased veel siia.

Konstruktsioon m-line infinitiiv + abivub esineb öeldisena, näit. īvan, itke, liennemmö sinū sāttamah ennen heidü kod'ih (KKN III, lk. 31) 'Ivan, nuta, sind tuleb saata enne neid koju'. Sellisel juhul on tegemist liitöeldisega.

Alusena m-line infinitiiv karjala keeles ei esine. Öeldisena kohtame m-list infinitiivi väga harva, peamiselt elliptilist laadi lausetes. Eesti keeles on m-line infinitiiv liialt konkreetse tähendusega, et esineda sõltumatu öeldisena.[17] See on kehtiv ka karjala keele kohta, näit. milma tuaš vardeimah (KKN I, lk. 132) 'minul jälle valvama'; lihat keit't'ümäh pańi, nahkan perźren ialla – i villia keźŕiämäh (OKP, lk. 34) 'pani lihad keema, naha tagumiku alla – ja villa ketrama'; vad. eesti sina muidugi mõisa kaebama (EK 9, lk. 149) või soome hän koi-

17 E. Päll, Infinitiiv aluse ja öeldisena eesti keeles. – – Keele ja Kirjanduse Instituudi Uurimused I, lk. 223.

venda otsima'; toista kerrosta mäni puromah hiri kazin kässüstä (KKN III, lk. 14) 'teist korda läks hiir kassi käsul purema'; a sid istutto d'ärilleh kodah tostu tedrē vuottamah (KKN II, lk. 21) 'aga pärast istus järile teist tetre ootama'.

m-lises infinitiivis väljendatud tegevus saab predikaadilt modaalse varjundi. Selle liike on erinevates keeltes erinevalt. Konstruktsioonile finiitne vorm + m-line infinitiiv ehk öeldis + verbi laiend on omane alustamise modaalne varjund, näit. čuari tuaš rubei hawkkumah (OKP, lk. 163) 'tsaar hakkas jälle tõrelema'; rubein raškieččemah t'ät'ä nuorua m'uöt'e taivašta muah (KKN I, lk. 13) 'hakkasin laskuma seda nööri mööda taevast maale'. või sunduslikkuse modaalne varjund, näit. pane vai varoit kündämäh da i lapšet kastelemah (KKN II, lk. 101) 'pane või raugad kündma, lapsed kastma'. m-line infinitiiv koos verbi pöördelise vormiga väljendab ka tegevust võimalikkuse modaalse varjundiga, näit. hukka tuaš jäi venümäh (OKP, lk. 56) 'hunt jäi jälle lebama'; nu jätämmä n'ut hänen elämäh tällä fatéralla (KKN I, lk. 130) 'no jätame ta nüüd

ralta kysymään: mihin menet (SKÕ, lk. 217) 'tema koeralt küsime, kuhu lähed'. Enamasti esineb m-line infinitiiv just liitöeldise koosseisus. Infinitiiv kuuleb verbi pöördelise vormi juunde, tegevus kujuneb ühtseus. Püri leidmine, millest alates m-line või t-line infinitiiv esineb iseseisva lauseliikmena, on küllalt raske. Viimaseks seisukohaks on kasutada termineid „alus" ja „öeldis" eranditult grammatilise aluse ja öeldise tähenduses.[18] Karjala kuules tuleb liitöeldiseks lugeda m-line infinitiiv koos abiverbiga liene-, näit. mučoi laskettau: hot juota haltawiet, liennen kündelemah, älä vain leikkoa (KKN III, lk. 36) 'noor naine luges: tulen kuulama, ära ainult lõika'. Teistel juhtudel on infinitiivi näol tegemist verbi laienditega, näit. kukot i kanat mida paissah kaikki rubiet tiedämäh (KKN I, lk. 61) 'mida kuked ja kanad räägivad, kõike hakkad teadma'; nu i l'ieni śe, što rubei t'ü-t'öl'l'ä vat't'ša kažvamah (KKN I, lk. 104)' 'no tuli see aeg, et tüdrukul hakkas kõht kasvama'; konža tulet mind ottamah (KKN III, lk. 26) 'millal tuled mind võtma'; hän lähti vel'l'i et't'šimäh (KKN III, lk. 84) 'ta läks

[18] J. Valgma, N. Remmel, Eesti keele grammatika, Tallinn 1968, lk. 162.

elāma sinna ! Öeldises väljendatud tegevusel võib olla kohustuslikkuse modaalne varjund, seda koos modaalverbiga pitäw. Viimase juurde kuuluvad laiendina nii m-line kui t-line infinitiiv, näit. šual'ista pelvāštä pid'äw ruveta derimäh (OKP, lk. 63) 'kūpset lina tuleb hakata sikutama'; pid'äw varuštačie kudomah (OKP, lk. 63) 'tuleb valmistuda kuduma'. Semantiliselt nihkunud infinitiivi karjala keeles margata ei ole.

Kokku võttes märgiks, et m-line infinitiiv esineb karjala keeles puhta öeldisena ainult elliptilistes lausetes. Muudel juhtumitel kujutab ta endast põhiverbi juurde kuuluva laiendit, nagu näiteks täiendina. Sellise esinemise kohta leidub üksikuid näiteid, nagu ken on sůömäh rutto, že on i roadamah rutto (KKN I, lk. 79) 'kes on sööma küre, on ka töötama küre'; ken on boikoi šůömäh, muone i roadamah (OKP, lk. 85) 'kes on kärmas sööma, on selline ka töötama'; Täiend on tentavasti lause kõrvalliige, mis laiendab nimisõna, näidates põhisõna kuuluvust või omadust. Toodud näidetes kuulub aga täiendina esinev m-line infinitiiv omadussõna juurde. Omadussõna

esineb aga nimisõna tähenduses. Ka eesti keeles esineb II infinitiiv täiendina harva, näit. oled mees lubama, ole ka mees täitma (EKS, lk. 178).

Rikkalikumalt kui täiendina esineb m-line infinitiiv karjala keeles määrusena. Nimetatud lauseliikme funktsiooni võivad täita kõik m-lise infinitiivi käändelised vormid. Määruse arvukatest liikidest esineb m-line infinitiiv:

1) teomäärusena, näidates tegevuses olemist, tegevusse astumist või tegevusest lahkumist;

Näiteid:

tõatto otti veičen rubei noštamah veistä (KKN I, lk. 53) 'taat võttes noa, hakkas nuga tõstma'; mäńi tämä ukko l'iäväh, ando heinät lambahille i rubei lugemah lambahie (KKN I, lk. 119) 'läks see taat lauta, andis lammastele heina ja hakkas lambaid lugema'; moržien rubieu pühkimäh, a hüö nagole čilputah d'eŋgalla (OKP, lk. 99) 'mõrsja hakkab pühkima, aga nemad raputavad mundkui raha'; mužikan da naiien jät'l'i eris seizomah, a iče mäni neičun luo (KKN I, lk. 22) 'mehe ja naise jättis eraldi seisma, aga

ise läks neiu juurde'; tüönnetäh žen kupčanpoijan vel'l'en hänen muoh šanomah, što nainen šai lapšen (KKN I, lk. 66) 'saadetakse see kaupmehepoja vend tema juurde ütlema, et naine sai lapse'; hüvin šie opaššuit voruimah (KKN I, lk. 139) 'sa õppisid hästi varastama'; en'n'ein, buitto, ol'i kuin ken naiččow n'in' käwdih kužümäh bajarilda, ked'a käšköw ottua (OKP, lk. 24) 'varem, räägitakse, oli nii, et kui kugi naitus, siis käidi härralt küsimas, keda käsib võtta'; tulin jovel'd kavu tavottenmašt (Nou, F.M.) 'tulin jõelt kelu püüdmast'. Samasugused funktsioonid on m-lisel infinitüvil teomäärusena ka teistes läänemeresoome keeltes, näit. eesti enne päikesetõusu asusime niitma (EKS, lk. 174); ärge jätke viga parandamata (EKS, lk. 174), soome hän pyysi minua kirjoittamaan (SKÕ, lk. 217) 'ta palus mind kirjutama'.

2) otstarbemäärusena;

Näiteid:

vuarah müö ajel'ima kataimah muas'l'encana (OKP, lk. 176) 'võinädalal me sõitsime Vuarasse kelgutama'; läkski küliä müöt kuččumah šuolua-leibiä šüömäh (KKN I, lk. 158) 'läksi küla mööda soda-leiba

sööma kutsuma'; šiško läks'i d'iedoo luoh sanomah, štob andais perst'eni (KKN I, lk. 108) 'öde läks vanaisa juurde ütlema, et annaks sõrmuse'; meil'ä oiś ombelušta, läkkä meil'ä ombelemah, mic šiula annan äijän deŋgoa (KKN I, lk. 144) 'meil deks ömblemist, läheme meile ömblema, ma annan sulle palju raha'.

Juhul, kui lauses on predikaadiks vene laen davai, kuulub m-line infinitiiv öeldise juurde. Teda tuleb lugeda öeldise osaks, näit. mic davai savuo keriämäh da nuoria punomah savusta (KKN I, lk. 96) 'mina hakkasin suitsu korjama ja suitsust nööri punuma'; ukko davai ńil sanoil itkemäh (KKN III, lk. 86) 'nende sonedega hakkas taat nutma'; kondic grebi häńen tagäda i davai händäh käbälälä pergomah, orla ńokkimah, koirad hambahilla d'erimäh (KKN I, lk. 42) 'karu rebis teda tagant ja hakkas teda käppadega taguma, kotkas nokkima, koirad hammastega tirima'.

Niisiis esineb m-line infinitiiv karjala kuules öeldisena, täiendina ja määrusena. Kõige produktiivsem on m-line infinitiiv määrusena, eriti teomäärusena. Selles lauseliikmelises positsioonis võivad esineda

kõik m-lise infinitiivi käändelised vormid. Intransitiivsete verbidega koos esineb m-line infinitiiv laiendab tegusõna, olles määruseks. Öeldisena esineb m-line infinitiiv harva, küll aga liitöeldisena, moodustades põhiverbiga puisiva sõnaühendi.

III peatükk.

Partitsiipide süntaktilised seosed ja lauseliikmeline esinemus karjala keeles.

Infinitiividel on märgata nii verbi kui noomeni omadusi, eriti aga haldumist substantiivi poole. Partitsiipide vaatlemisel torkab kohe silma nende adjektiivsus. Osa partitsiipe võrrad esineda muutumatult, eesti keeles nud- ja tud-partitsiip, näiteks poolavatud suitsunud uksе taga oli lumega kaetud sile paekivilahmakas (EKS, lk. 177). Partitsiibid esinevad nimisõna juures täiendina, see lähendab neid veelgi adjektiividele. Teiselt poolt kuuluvad partitsiibid tihti öeldise koorseisu, seega ei saa eitada nende verbaalsust, näit. lähden kotiin, niin pian kuin olen saanut työni valmiiksi (SKS, lk. 257) 'lähen koju, niipea kui olen saanud oma töö valmis'. Partitsiibid näitavad omadusega seoses olevat tegevust, adjektiivid aga väljendavad omadust. Siit tuleneb partitsiipide ja adjektiivide teatud ühtelangevus. Nende erinevuseks on see, et partitsiipidel esineb verbile viitav ajakategooria ja tegumoekategooria, näit. õppiv tüdruk istus laua taga,

aga olen matemaatika juba ära õppinud. Neis lausetes erinevad ajakategooriad. Partitsiipidel on olnud suur osa adjektiivide arvu kasvus. Osa partitsiipe on täielikult kaotanud oma verbaalsuse, nad on adjektiviseerunud ja kuuluvad adjektiivide hulka, näit. soome kuolevainen 'surelik'; tyytyväinen 'rahuldev'; varovainen 'ettevaatlik'. Selline partitsiipide adjektiivideks muutumise protsess on jätkuv. Partitsiipide kui infiniitsete verbivormi alaliigi väljakujunemine algas palju varem infinitiividest. Terve rea partitsiibitunnuste puhul võib partitsiibi kujunemise algusetapi paigutada vähemalt soome-ugri aluskuelde.

Karjala kuules esineb kaks partitsiipi — — oleviku ja mineviku partitsiip, mida kasutatakse aktiivis ja passiivis nagu eesti ja soomegi kuules. Karjala kuules esinevad järgnevate tunnustega partitsiibid:[19]

1) aktiivi oleviku partitsiip — -ja, -jä < *-ja
2) passiivi oleviku partitsiip — -d'ävä, -d'ava; -dava, -däva; -ttava, -ttävä < *-tta, -ta + + -pa, -pa
3) aktiivi mineviku partitsiip — -nut, -nuh, -n, -nt, -t < *-n + ut (deminutiivsufiks)
4) passiivi mineviku partitsiip — -ttu, -ttü

[19] H. Rätsep, Infiniitsed verbivormid soome-ugri kultas. — Dissertatsioon filoloogiateaduste kandidaadi teaduslikku kraadi saamiseks, Tartu 1954, lk. 410.

-tt, -du, -dü < *-tt, -t (passuvi tunnus) +u.

Aktiivi oleviku partitsiibi tunnuseks on karjala keeles -ja, -jä. Seda partitsiipi kasutatakse harva, rohkem esineb seda liiudi murdes, seal on tunnuseks -ia, -iä, -i, näit. no ot'ett'i magadaiad mu,t'šoid (KKN II, lk. 41) 'noh, võtsid magava nooriku! Mujal esineb ta isikuti, näit. muad'iv nagrehen-panija-ukko lipan i sihi panou lippäh nagrissiemened (KKN III, lk. 4) 'teeb naereid panev taat kastikese ja sellesse kastikesse paneb naeriseemneid'; hiäu on juoji uoš (Nou, A.P.) 'tal on joov mees'. P. Palmeos loeb aktiivi oleviku tunnuseks tunnust -va, -vä, mis esineb väga harva, selle asemel kasutatakse -ja, -jä tunnuselist tegijanime.[20] H. Rätsep peab tunnust -ja, -jä aktiivi oleviku partitsiipi tunnuseks.[22] Piiri sõnaliikide vahel pole kerge tõmmata. Eespool oli juttu partitsiipide noomenilisest iseloomust, kui nad esinevad omadussõna funktsioonis. Omadussõnade kõige kindlamaks tunnuseks on see, kui talle saab esitada küsimuse missugune? Sõnaliikide nõrgalt arenenud vormitunnused ei võimalda alusens võtta üksnes vormi.[21] Eelnevat arvesse võttes tuleb

[20] P. Palmeos, Karjala valdai murrak, Tallinn 1962, lk. 68.

[21] E. Vääri, Mõnede sõnaliikide piirist ja funktsiooni muutumisest lausetes. - ESA IV, lk. 74.

ja-jä-tunnuselisi vorme lugeda partitsiipideks, eriti kui lisada seda, et läänemeresoome keeltes on j-lised infiniitsed verbivormid poolikult väljakujunenud olukorras. Mõnes keeles esinevad nad paralleelselt partitsiipidega, teistes keeltes on nad eraldunud infiniitsetest verbivormidest. Soome ja eesti vanas kirjakeeles leidub näiteid ja-tunnuseliste vormide kohta, näiteks M. Agricola keelest: wirgohottaja hengi 'virgutav vaim' (MAK, lk. 14)', eesti keeles Wiedemanni grammatikast: leikaja nuga, vee pidaja tõrs, metsas käija poiss.

Passiivi oleviku partitsiibil on karjala keeles arvukalt lõppe, kuid toma karutamissagedus on küllaltki väike, üksikuid näiteid: šanottih zuabnussa da berogovoi neis'tä t'iet't'äviš't'ä kül'is'tä (OKP, lk. 109) 'räägiti, Zabrosjes või Berogovois, neist teatavatest küladest'; mu'öd'äväg'ö on (KKN I, lk. 11) 'on see nüüdav'; heinäd pid'äü küt'kie sid'a penvaš kasvau otettavakši pois (KKN I, lk. 5) 'heinad on tarvis kitkuda, sellest kasvab lina koristatavaks'.

Hoopis aktiivsemad on mineviku partitsiibid. Aktiivi mineviku partitsiibi tunnuseks on

-nut, -nüt, aga on ka teisi, näit. -n

Näiteid:

valod' ol' opaštnut, 10 klassu konč (Sem, M.L.) 'Volodja oli õppinud, kümme klassi lõpetas'; miä h'ändä en išken (Nou, F.M.) 'mina pole teda tapnud'; ennen evllun, a n'üt vidus voinasta hüö on t'änne l'ükkiäčenmüöt (OKP, lk. 21) 'enne ei olnud, aga müüd nähtavasti pärast sõda on nad siia sattunud'; ol'iś ku n'iuna vunukkan'e poigan'e, n'in ol'is tappan n'iunda vunukan (KKN I, lk. 1.) 'kui mul oleks lapselaps, poeg, seis oleks tapnud minu lapselapse'.

Passiivi mineviku partitsiibi tunnuseks on -ttu ja ta on keeles elavalt kasutusel.

Näiteid:

a vel' olella katettu vuvven kolmen-viijen jäl'geh l'iew tuaš kun šiegla (OKP, lk. 106) 'aga õlega kaetud on kolme-viie aasta pärast jälle nagu sõel'; ožutoa, mie kač on kirjah, midä šiul on kirjutettu (KKN I, lk. 72) 'näita, ma vaatan raamatusse, mida seel on kirjutatud'. Esineb ka teisi lõppe, näit. mist müö olem tuad (OKP, lk. 183) 'kust ma olen toodud'; i piäl'l'ä on pandu viešma šuuret kiripl'iitat (OKP, lk. 43) 'aga peale on pandud

päris suured kiviplaadid'; miwlé ei kůžůt, mium annetih miehel' (Nou, A.P.) 'minult ei küsitud, mind anti mehele.' Vaadeldes partitsiipide esinemist sageduse järgi, võib täheldada, et mineviku partitsiipi esinemus on tunduvalt suurem oleviku partitsiibi esinemusest. Karjala keeles domineerib partitsiipide verbaalne iseloom. Mineviku partitsiip moodustab koos verbiga liitaegu. Partitsiibid esinevad minevikus ja olevikus, aktiivis ja passiivis, seega verbaalne iseloom on küllalt selgesti avaldunud. Verbilisusest annab tunnistust ka see, et partitsiibid võivad esineda transitiivsete ja intransitiivsetena. Transitiivsete partitsiipidena esinevad need, mille aluseks on transitiivne verb, näit. dai, prawda, miän mečiśśä el'iäśśeh kondieda ei kuulun, ńi ken ei ńähnün (OKP, lk. 121) 'tõsi, meie metsades pole kunagi karu kuulnud, keegi pole näinud'; müä täd' kniškua em lugen (Nou, A.P.) 'ma pole seda raamatut lugenud'; a müö vet emmä tiedän, mi ze revolućii on (OKP, lk. 172) 'aga meie ju ei teadnud, mis see revolutsioon on'; viäl' ei juod' čuajua (Nou, D.G.) 'veel ei joodud teed'; tuahta že ennen ei pandu i tuldih uuvella mes-

talla (OKP, lk. 42) 'väelist ju enne ei pandud ja mindi uuele kohale'; lähizet kil'ät, miśśä el'äw kaŕiela, ei t'iett'ü pomeššikia, kuin izändiä (OKP, lk. 12) 'lähedased kilad, kus elas karjalasi, ei teatud mõisnikku ega peremeest'. Intransitiivsete partitsiipide aluseks on omakorda intransitiivsed verbid, millis-te tegevus ei eelda uue tegevuse tekkimist, näit. muiten en voi, raz olet ruadoh siduočen, ńin ruaduo i kačo (OKP, lk. 118) 'teisti ei sae, kui oled töösse kiindunud, siis tööd vaatagi'; mie t'ässä kil'ässa el'än, olen tullun miehel'l'ä (OKP, lk. 104) 'mina elan siin kilas, olen tulnud siia mehele'; pada-ahoišša vavaŕńikot ollah, da mie en puwttun sinne šina piänä (OKP, lk. 120) 'Padaahos on vaarikad, aga mina sel päeval ei sattunud sinna'; dorogat unmet, pöwrüt't'ü, ńi ken ei aššu (OKP, lk. 152) 'teed on umbes, kinni tuisanud, keegi ei astu'; üh't'en indan ei tundu važat kodih (KKN I, lk. 96) 'ühel õhtul ei tulnud vasikad koju'; šuappaida piet't'ih harvah, riśśit't'ä ńi mužikat ńi naizet kävel'dü ei (OKP, lk. 47) 'saapaid kanti harva, mehed ja naised ei käinud ilma ristita'.

Partitsiipide noomenilist iseloomu kin-

nitab nende esinemine täiendina, näit. oli osossalda nowssun pereh (OKP, lk. 108) 'oli Ososjelt tulnud pere'. Noomeniline iseloom on kõige silmatorkavam juhul, kui mineviku partitsiip on täielikult muutunud adjektiiviks, näit. hädäwdün on howkka (OKP, lk. 158) 'hättäsattunu on loll'; nu brihat, eigo ole kel'lä kod'ih vel'lie jiämüt't'ä (OKP, lk. 162) 'noh, noormehed, ege pole kellelgi venda koju jäänud'. Täiendi positsioonis esineb ka passiivi mineviku partitsiip, näit. ni konža et tavotta ammuttuo źvierie (OKP, lk. 117) 'kunagi ei püüa kinni tulistatud looma'; tul'ün kül'äh, kuin ajettu hebonie huahitan (OKP, lk. 121) 'tulin kulasse, hingeldan kui aetud hobuna'; vojettu lelega ei nin kričku (KKN I, lk. 89) 'võietud vanker nii ei kriiksu'; kolotituot pelvahat logah l'evil'ettih (OKP, lk. 63) 'kolgitud linad laotati aasale'.

Karjala keele partitsiipide verbaalsust tõestab nende esinemine transitiivsena ja intransitiivsena, samuti nende esinemine öeldise koosseisus. Täiendi positsioonis olemine ~~to~~ kinnitab partitsiipide noomenilist iseloomu. Domineerivaks on partitsiipide verbaalsus.

Järgnevalt partitsiipide osast karjala keele lauseehituses.

Partitsiibid esinevad kõige sagedamini öeldisena. Nad moodustavad tütaegu koos dema-verbiga. Viimane on kehtiv just minevikku partitsiipide kohta. Karjala keeles esinevad partitsiibid:

1) öeldisena;

Näiteid:

hänen on vain šiämüstä jiännun tervea (OKP, lk. 126) 'talle on vaid sisemust jäänud'; muat tuaš juattih, di źemlámera tullun 'taas jagati maad, maamöötja di tulnud'; midiä šie et tuonnun, oh howkka-ivan! oiś ollun šivlaššen tuluppa (OKP, lk. 158) 'miks sa siis ei toonud, loll-Ivan, oleks olnud sulle oma karukas'; hiän nikonž nikeď ei varannu (Nou, D. S.) 'ta pole kunagi kedagi kartnud'.

heinät kaik on nidet (Nou, M. L.) 'kõik heinad on niidetud'; kůlášša šiina issutih ńemcat, nemcoilla di dettu źe kila (OKP, lk. 148) 'seal kilas istusid sakslased, see kila oli sakslaste poolt võetud'; hänen piä jäi eloh, ei ńin ois tapettu rabocije (OKP, lk. 172) 'tema pea jäi terveks, muche oleks

tapetud tööliste poolt'; min toku hiä ei audet (Nou, A.P.) 'miks sind ei aidatud'; i paimeńissa mńö elima ših šuat, kuńi ei otettu meidä sluzballa carskoilla (OKP, lk. 52) 'karjastena me elasime nii kaua, kuni meid ei võetud tsaariteenistusse'

Öeldise koosseisu kuuluvad partitsiibid nii jaatavas kui eitavas kõnes. Nad esinevad isikulise tegumoe perfektis ja pluskvamperfektis, samuti tingiva kõneviisi perfektis. Verbi pöördeline vorm ja partitsiibid moodustavad süntaktiliselt prisiva sõnaühendi, esinedes lauses liitöeldisena. Sõnaühendi moodustavad kaks täistähenduslikku sõna, mis on omavahel mõtteliselt ja grammatiliselt seotud.[22] Verbi pöördeline vorm ja partitsiip esinevad ühe lauseliikme funktsioonis, seega on meil tegemist süntaktiliselt prisiva sõnaühendiga.

Eelnenud näidetes oli tegemist minevikku partitsiipidega, kuid passiivi olevikku partitsiip võib samuti tegevust väljendada. Käsu, soovi, sunni ajel toimuvat tegevust väljendab selline konstruktsioon karjala keles, näit. pit'ka päivä di venüt'tävä (OKP, lk. 148) 'pikk päev tuli lebada'; glavnoi hiän on trubat, ne

22

ollah oššettavat (OKP, lk. 125) 'peamised sellel on torud, need tuleb osta'; muu kaikki on koijssa luajittava (OKP, lk. 125) 'muu kõik tuleb kodus teha'. Soome keeles on selline väljendusviis väge levinud, näidates paratamatult sooritatavat tegevust, näit. ensi kerraksi toidän on kirjoitettava kaksi kirjallista harjoitusta (SKÕ, lk. 220) 'järgmiseks korraks peate kirjutama kaks kirjalikku harjutust'; minun on mentävä (SKÕ, lk. 220) 'ma pean minema'. Eesti keeles sellist konstruktsiooni predikaadi tähenduses ei esine, kill age liivi keeles, näit. se piń um vidrp kuodäi (JVSK, lk. 243) 'see kon tuleb koju viia'.

2) täiendina;

Näiteid:

metšässä eläjät ihmiset (KJW II, lk. 13) 'metsas elavad inimesed'; kiń'i ol'ijoa vel'l'ie lasse väl'l'äl'ä (KKO, lk. 28) 'kinni olevad vennad laseb ta välja'.

šanottih zuabrussa da berogovoi, näištä t'iet'tävištä kül'ištä (OKP, lk. 103) 'räägiti, Zabrosjes oöi Berogovois, neist teatavatest küladest'.

ol'i ośośśalda nowššun pereh (OKP, lk. 108) 'oli Ososjelt tulnud pere'; lapšie hiän toi-

zet lapšet ńiäulel'läh: oh šie järweštä nowššun (OKP, lk. 108) 'nende lapsi teised lapsed narrivad: oh teie lapsed järvest tulnud'; nu brihat eigo ole kel'lä kodih vel'lie jiäńńüt'lä (OKP, lk. 162) 'noh, noormehed, ega ole teil koju venda jäänud'.

hüvin ommeldu pl'at' (Nou, F.M.) 'hästi ömmeldud kleit'; leikattu l'eibä ühteh ei šovi (KKN I, lk. 75) 'lõigatud leib ei sobi ühte'; kolotituot pelvahat logah l'evit'ettih (OKP, lk. 63) 'kolgitud linad laolati nasale'; 'hiän on pahoin suoriečennun, cunat jalašša paikattu turkine piäl'lä (OKP, lk. 152) 'ta on halvasti riietunud, viisud jalas paigatud karukas seljas'.

kannettu veźi kaivošša ei püźü (OKP, lk. 85) 'kantud vesi kaevus ei püsi'; zavso oldih zaurit, peit'et't' tukat (OKP, lk. 184) 'alati olid kaetud, peidetud juuksed'.

Täiendina esinedes vastab partitsiip kiisimusele missugune? ja ei näita mitte tegevust, vaid omadust, mis on olemas või esineb tegevuse tulemusena. Seda tõendavad eespool toodud häited karjala keelest, agi ke eesti keel näit. selle raematu läbilugenud inimene orienteerub elektroonika põhikuisimustes

(EKG, lk. 214) või soome voitetuista vaikeuksista ja saaduista kokemuksista on aina enitten oppimista (SKÖ, lk. 240) 'võidetud raskustest ja saadud kogemustest tuleb ikka kõige enam õppida'. Üldiselt esineb aktiivi oleviku partitsiip harva täiendina, rohkem esineb passiivi oleviku partitsiip. Aktiivi mineviku partitsiip asetseb täiendi positsioonis põhisona järel, tingituna rahvakeele väljendusviisist. Kõige rohkem kasutatakse täiendina passiivi mineviku partitsiipi.

3) alusena;

Näiteid:

opaššettu kakši ei-opaššettuo makšav (KKN I, lk. 76) 'haritud maksab kaks harimatut'; häd'äwd'ün on howkka (OKP, lk. 85) 'hättasattunu on rumal'.

Alusena esineder on partitsiipidel tugev noomeniline iseloom. Partitsiipe võib lugeda noomeneiks, kuna partitsiibi tunnused langevad kokku sufiksitega, mille abil saab tuletada noomeneid, just verbidest nimisõnu.

4) öeldiskäitena;

Näiteid sellise esinemise kohta leidub vähesel määral, ainult passiivi mineviku

partitsiibi kohta, näit. müöd'ävägö šiuna on t'ämä uveh (KKO, lk. 32) 'kas sul on see täkk müüdav'

5) lauselühendeis esinev partitsiip;

Näiteid:

a il'vevš ei l'iikaha, kuin kuollen, vain šilmät lośnitah (OKP, lk. 114) 'aga ilves ei liiguta, nagu surnud, ainult silmad kiirgavad; tuašen ihaštunnun tulov: tapsin (OKP) 'jälle tuleb vainustunud: tapsin'; huomnekševara nouštih, kačotah: kuonnun (KKN I, lk. 45) 'hommikul tõusti, vaadatakse: surnud' Selles positsioonis kannab partitsiip noomenilist iseloomu.

Eraldi tuleb vaadata partitsiipide käändumist. Karjala keeles käänduvad mineviku partitsiibid nagu soome keeleski. Mineviku partitsiibi käänetest on olemas partitiiv, näit. mužikka šano: miuna péreh šūri, paiššettuo l'eib'iä one ei (KKN I, lk. 3) 'mees ütleb, mul on suur pere, kipsetatud leiba ei ole'; pandih žuarittuo juablukkua (OKP, lk. 145) 'anti praetud kartuleid'; nüt kolotittuo pelväštä šanotah trestaksi (OKP, lk. 63) 'niüd nimetatakse kolgitud lina trestaks'. Ainsuse partitiivis esinevat mineviku partit-

siipi võib jälgida ka karjala valdai murrakus, näit. nurginoidu, nat'tien pežen (KKN I, lk. 125) 'hommikust soonud, peren põrandat.' Karjala valdai murrakus karutatakse ka essiivi[23], näit. briha hüvin šuoritettuna 'noorus oli hästi riides.' Ecsti keeles käänduvad ainult oleviku partitsiibid.

Partitsiibid esinevad karjala keeles adusena, öeldisena, öeldistäitena ja täiendina. Viimasena karutatakse enamasti passiivi mineviku partitsiipi. Teistes läänemeresoome keeltes täiendina levinud aktiivi mineviku partitsiip esineb karjala keeles selles positsioonis harva. Täiendi funktsioone täitev passiivi mineviku partitsiip kogumi käändub, esinedes partitiivis. Kõige enam tarvitatakse partitsiipe öeldise koosseisus.

---

[23] P. Palmeos, Karjala valdai murrak, Tallinn 1962, lk. 71.

Kokkuvõte.

Karjala keeles moodustavad infinitiivid kõige rohkem ühendeid verbidega. Infinitiivid võivad kuuluda nii transitiivse kui intransitiivse verbi juurde, kusjuures t-line infinitiiv esineb koos transitiivse verbiga, m-line infinitiiv koos intransitiivse verbiga. Konstruktsioonis transitiivne verb + t-line infinitiiv võib põhiverbiks olla vene keelest laenatud ja kohandatud verb. Kui põhiverbina esineb olema-verb, kuulub verbi juurde peaaegu alati mõni substantiiv või adjektiiv. Teatud juhtudel võib põhiverb ka puududa. Eespool nimetatud konstruktsiooni ülesandeks on väljendada võimalikku tegevust, mille labiviijaks on põhiverbi subjekt. Tulevikulist tähendust kannab konstruktsiooniga väljendatud tegevus juhul, kui abiverbiks on lie-. Modaalne põhiverb võib puududa. Intransitiivset verbi ühenduses t-lise

infinitüviga esineb väga harva. Nimetatud infinitüv omab karjala keeles suhteliselt noomenilist iseloomu.

Lisaks läänemeresoome keeltes esinevatele m-lise infinitüvi käändelistele vormidele esineb karjala keeles veel partitüv, näit. passibo peregoimua (Sem, M.L.) 'tänan kostitamast'. m-line infinitüv moodustab ühendeid peamiselt intransitüvsete verbidega. Kõige enam kasutatakse konstruktsiooni rubia + m-line infinitüv. Järgnevad kasutamissagedusse põhjal konstruktsioonid liikumist väljendav verb + + m-line infinitüv ja olla-verb + m-line infinitüv. Ka m-lise infinitüvi korral võib põhiverbiks olla vene laen. Põhiverb võib ka puududa. Intransitüvse verbi ühendid m-lise infinitüviga väljendavad tegevuse alustamist, tegevusse liilitumist, samuti olukorda, millesse põhiverbi subjekt satub ja objekti siirdumist tegevusse mingi sunni või väljakutse mõjul. Viimasel juhul esineb m-line infinitüv koos transitüvverbiga.

Laueselükmelisi funktsioone täidavad infinitüvid erinevalt. t-line infinitüv esineb aluse, öeldise, öeldistäite, sihitise, täiendi ja määruse positsioonis. Nimetatud in-

finitiivi inessiiv esineb aja- ja teomäärusena. m-line infinitiiv ja tema käändelised vormid võivad lauses olla öeldiseks, täiendiks ja määruseks, täpsemalt teo- ja otstarbemääruseks.

Karjala partitsiipide juures torkab silma nende adjektiivsus. Mineviku partitsiibid käänduvad, on olemas partitiiv ja kohati essiiv. Kõige rohkem tarvitatakse mineviku partitsiipe, neid just öeldise koosseisus. Lausuehituses täidavad partitsiibid alusse, öeldise, öeldistäite ja täiendi funktsioone. Partitsiibid esinevad ka lauselühendeis.

Lõpuks tuleb nentida karjala keele vaesumist, mis väljendub keerukamate konstruktsioonide hülgamises ja lihtsamate konstruktsioonide liiga sagedases tarvitamises.

Инфинитивы и причастия в карельском языке

Резюме

В данной работе рассматривается роль инфинитива и причастия в грамматическом строе эстонского языка. Источниками материала были следующие сборники текстов: Э. Лесминен „Kärjalan kielen näytteitä" I–III, Т. Макаров "Образцы карельской реки" и Ю. Куёла „Karjalan kielen opas." Употреблён также и материал, собранный экспедициях к карелам, живущим в Калининском районе близ Ржева.

В карельском языке существует два инфинитива: I инфинитив (окончания -a, -ä; -ta, -tä; -o, -e) и II инфинитив (окончания -mah, -mäh). I инфинитив обнаруживает родство с древним лативом, II инфинитив с иллативом. Большинство карельских глаголов способны сочетаться только с одним из двух инфинитивов. I инфинитив образует конструкции с переходными глаголами, а II инфинитив с непереходными глаголами. С I инфинитивом употребляется очень много глагола pitäw, с II инфинитивом глагола rubia-. В пред-

положениях вступает первый инфинитив как подлежащее, сказуемое, именная часть сказуемого, прямое дополнение, определение, обстоятельство. Второй инфинитив вступает в позициях сказуемого, определения и обстоятельства.

В корейском языке существует четыре причастия. Из них самое употребительное причастие прошедшего времени. Последнее входит в состав сказуемого. Причастия могут вступить в позициях подлежащего, сказуемого, определения, именной части сказуемого, но и в обособленных оборотах.

Kasutatud kirjandust
(koos vastavate lühendidega)

Alvre, P., - Doktoriväitekiri läänemeresoome infinitiividest. - Keel ja Kirjandus 1967, lk. 215.

Genetz, A., - Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä. - Suomi II, Helsinki 1880, lk. 220.

Dubrovina, Z., - III inf. illatiivimuoto intransitiivi- ja transitiivverbien korrsa suomen kielessa. - Congressus secundus internationalis fenno-ugristarum, Helsinki 1968, lk. 99.

Kujola, J., - Karjalan kielen opas, kielennäytteitä ja sanasto, Helsinki 1922, lk. 6.
KKO =

Kont, K., - Käändsõnaline objekt läänemeresoome keeles. - Keele ja Kirjanduse Instituudi Uurimused IX, Tallinn 1963.

Leppik, E., - Predikaadi ärajätmisest karjala keele valdai murdes. - - Nonaginta, Tallinn, lk. 180.

Leppik, E., - Subjektist karjala keele valdai murakus. - ESA VIII, Tallinn, lk. 173.

Leskinen, E., - Karjalan kielen näytteitä.
KKN = I - III, Helsinki 1932 - 1936

Neetar, H., - Ühest partitiivi funktsioonist karjala valdai murdes. - - ESA IV, Tallinn 1959, lk. 251

Ojansuu, H.; - Mikael Agricola kielesta. -
MAK = - Suomi IV:7, Helsinki 1909, lk. 141.

Palmeos, P., - Karjala keele Valdai murrak, Tallinn 1962

Palmeos, P., - Soome keele õpik, Tallinn 1963

Papp, J., - Infiniittimuotojen asema

kieliopissa. – Verba docent, Helsinki 1959, lk. 260.

Päll, E., – Infinitiiv aluse ja öeldisena eesti keeles. – Keele ja Kirjanduse Instituudi Uurimused I, Tallinn 1956, lk. 223.

Rätsep, H., – Infiniitsed verbivormid soome-ugri keeltes. – Dissertatsioon filoloogiateaduste kandidaadi teaduslikku kraadi taotlemiseks, Tartu 1954.

Rätsep, H., – Läänemeresoome keelte t-lise infinitiivi päritoluga seoses olevaid probleeme. – ESA I, Tallinn 1955, lk. 157.

Tunkelo, E., – Kieltosana ja I nimitapa. – Virittäjä 1889, lk. 110.

Valgma, J., Remmel, N. – Eesti keele grammatika, Tallinn 1968

EKG =

Vääri, E., – Mõnede sõnaliikide piirist ja funktsiooni muutumisest lausetes. – ESA IV, Tallinn 1959, lk. 74.

Eesti keele süntaks I

Макаров, Г., – Образцы карельской роли, Калининские говоры,
ОКР = Москва. Ленинград 1963.

Пялль, Э., – О роли инфинитива в грамматическом строе эстонского языка. Автореферат, Москва 1954.

Sisukord.

Sissejuhatus. lk. 2

I. Infinitiivide süntaktilised seosed rajala reeles lk. 4

II. Infinitiivide lauseliikmeline esinemus rajala reeles lk. 34

III. Partitsiipide süntaktilised seosed ja lauseliikmeline esinemus rajala reeles lk. 54

Kokkuvõte lk. 69

Kasutatud kirjandusest (mis vastavate lühendeitega) lk. 74